

Чернеженко Олена Миколаївна,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник сектору технічної творчості лабораторії права промислової власності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, бульвар Л. Українки, 26, м. Київ, 01133; lenok.ch1111@gmail.com; +38 044 5921401, <https://orcid.org/0000-0002-4344-2605>

Chernezhenko Elena Nikolaevna,

doctor of law, senior researcher of the sector of technical creativity of the laboratory of industrial property law Research Center for Forensic Science on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, L. Ukrainka Boulevard, 26, Kyiv, 01133; lenok.ch1111@gmail.com; +38 044 5921401, <https://orcid.org/0000-0002-4344-2605>

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Володимира Миколайовича Кравчука «Конституційні основи правового статусу суддів в Україні»

REVIEW

on the monograph of Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law of the Lesia Ukrainka East European National University Volodymyr Mykolayovych Kravchuk, «Constitutional Foundations of the Legal Status of Judges in Ukraine»

Нещодавно свого читача знайшла монографія «Конституційні основи правового статусу суддів в Україні», підготовлена кандидатом юридичних наук, доцентом, доцентом кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк) Володимиром Миколайовичем Кравчуком. Змістовність, новизна та актуальність цієї праці значною мірою виправдовують сподівання як вчених-правознавців, так і фахівців у сфері судової правотворчої та правозастосовної діяльності.

Знаковим вихід цієї монографії став і стосовно судово-правових реалій сьогодення, зокрема, щодо внесення змін до Конституції України (в частині правосуддя), прийняття нових законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Конституційний Суд України». Утім, В. Кравчуку вдалося, на нашу думку, підготувати дійсно системну наукову монографію та неупереджено, методологічно вивірено викласти власні погляди на юридичну природу конституційних основ правового статусу суддів, спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід.

Очевидною є й новизна монографії В. Кравчука. На сьогодні значний інтерес до правового статусу суддів, його сутності та змісту спостерігається з боку представників правничої науки; питанням формування суддівського корпусу

та відповідальності суддів присвячена численна література. На підставі зазначеного, проблеми конституційно-правового регулювання статусу суддів слід віднести до одних з найменш розроблених у науці конституційного права, на відміну від значної кількості судоустрійних напрацювань.

Постановка проблеми, здійснена автором, дає змогу чітко окреслити предмет цього дослідження. Так, у Передмові рецензованої монографії досить чітко окреслено перелік «дослідницьких завдань, які визначені необхідними для системного аналізу змісту, форм і механізмів конституційно-правового статусу суддів» (с. 8).

Рецензована наукова монографія має розгорнутий та логічно послідовний зміст, зумовлений метою та завданнями цієї наукової розвідки. Здобутки науковця отримують свою повне та всебічне втілення у висновках, положеннях і пропозиціях, сформульованих автором як у завершальному підрозділі праці «Післямова», так і у тексті самої монографії.

У своїй роботі науковець досліджує становлення конституційних основ правового статусу суддів, виділяє шість основних етапів становлення конституційних основ правового статусу суддів у контексті національного державотворення та правотворення: 1) період доби Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держави (*IX – до середини XVI століття*) – характеризувався домінуванням звичаєвого права, відсутністю процесуального законодавства та практикою застосування т.з. «композицій» – відкupu за заподіяну шкоду. Судочинство ж здійснювали королі, князі, асесори, референдарі, маршал-

ки, комісари, віча, лавники, війти, старости, церковні священники тощо, але не професійні судді; 2) період Козацько-Гетьманської держави (*з середини XVI століття – до кінця XVIII століття*) – становлення в системі козацького правосуддя інституту професійних суддів, які виокремлювались зі старшини, духовенства, козаків, міщан, урядників та ін., й розглядали кримінальні та цивільні спори, та обґрунтування особливостей їх правового статусу; 3) перебування Українських земель у складі Російської та Австрійської імперій (*з кінця XVIII століття – до початку XX століття*) – характеризувався інституціоналізацією судів і унормуванням правового статусу професійних суддів, зокрема – вимог до кандидатів на посаду судді, прав і обов'язків судді, підстав його відповідальності, гарантій діяльності тощо, за результатами судових реформ в Російській імперії в 1864 році та Австро-Угорській імперії в 1867 році; 4) доба національно-визвольної боротьби за незалежність України (*1917–1922 роки*) – унормування конституційних основ правового статусу професійних суддів у Конституції УНР, а також у інших правових актах УНР, ЗУНР, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії та незавершені спроби сформувати суддівський корпус Української держави;

5) за Радянської доби і входження України до складу колишнього СРСР (*1922–1991 роки*) – утворення надзвичайних судів, з заміною їх радянською моделлю правосуддя, яка реалізувалась професійними суддями і народними засідателями, які стали складовою державно-партійної репресивної системи в УРСР; 6) у незалежній Украї-

ні (1991 рік – донині) – становлення, розвиток і модернізація конституційно-правового статусу суддів у незалежній Україні на цінностях і засадах європейського конституціоналізму) (с. 10-164).

У монографії автор також досліджує сутність та зміст категорії «конституційно-правовий статус суддів», визначає її сутнісні ознаки (с. 180-197) й розкриває структуру конституційно-правового статусу суддів (с. 198-258). Зокрема, на думку В. Кравчука характеристики структури конституційно-правового статусу суддів ґрунтуються на виокремленні серед основних і додаткових (неосновних) його складників (елементів). До основних слід відносити елементи, що формують основу статусу суддів як суб'єктів конституційного права. Додаткові елементи конституційно-правового статусу суддів конкретизують та логічно продовжують основні елементи (с. 197).

Заслуговує на увагу також розділ присвячений конституційним принципам правового статусу суддів та дефініція автора, відповідно до якої принципи правового статусу суддів – визначені Конституцією України та іншими джерелами права загальноприйняті засади, ідеї, що слугують основоположними початками правового статусу суддів. Це керівні засади, встановлені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, що відображають об'єктивно наявні закономірності розвитку судової влади, визначають характер, істотні риси правового статусу суддів, основи зв'язків між елементами його змісту, встановлюють і регулюють поведінку суб'єктів правових відносин

з приводу набуття, зміни та припинення правового статусу суддів (с. 292-293).

Окремий розділ монографії присвячено правосуб'єктності суддів, яку В. Кравчук трактує як здатність судді мати закріплені конституційно-правовими нормами суб'єктивні права та юридичні обов'язки, а також здатність своїми діями набувати та реалізовувати права, створювати для себе або інших суб'єктів обов'язки та здатність судді нести за порушення правових норм відповідальність, які (здатності) можуть змінюватись під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів і умов. Тобто, зміст цього поняття становлять конституційна правоздатність та конституційна дієздатність. У свою чергу, складовою конституційної дієздатності є їх деліктоздатність. Конституційна правосуб'єктність є основним, базовим елементом конституційно-правового статусу судді. Саме вона зумовлює можливість судді бути учасником конституційних правовідносин та визначає обсяг його прав та обов'язків (с. 390).

Вартий уваги розділ монографії, присвячений гарантіям конституційних основ правового статусу суддів, які дослідник за сферою дії поділяє на міжнародно-правові (глобальні), регіональні міжнародних та національні (внутрішньодержавні). Останні, в свою чергу, діляться на загально-соціальні (економічні, соціальні, політичні, ідеологічні (духовні) гарантії) та спеціальні юридичні. Спеціальні юридичні гарантії поділяють на нормативно-правові і організаційно-правові, матеріальні та процесуальні тощо (с. 401-442).

У шостому розділі рецензованої роботи дослідник розглядає особливості підготовки і формування суддівського корпусу (С. 443-517). Зокрема, на думку В. Кравчука, порядок формування суддівського корпусу – один із складових елементів правового статусу суддів, що передбачає загальний порядок призначення суддів. Найбільш поширеними способами оновлення суддівського корпусу залишаються: а) призначення та б) обрання суддів (С. 493).

Сьомий розділ рецензованої роботи присвячений юридичній відповідальності суддів як важливій складовій їх конституційно-правового статусу. Юридична відповідальність суддів, як комплексний інститут, характеризується взаємозв'язком правомірної поведінки суддів при реалізації повноважень (позитивний аспект) та обов'язку зазнати передбачених законом заходів державного примусу в разі неправомірної поведінки суддів (негативний аспект). Позитивний аспект юридичної відповідальності суддів втілюється в процесі реалізації суддями прав та обов'язків. Також складовими позитивного аспекту юридичної відповідальності суддів варто вважати професійну правосвідомість, професійну правову культуру, суддівський розсуд, які відображаються у професійній діяльності суддів та прийнятих ними рішеннях. Юридична відповідальність суддів з позиції негативного підходу, по суті, виступає їхнім юридичним обов'язком зазнати негативних наслідків за певних умов. До таких особливостей юридичної відповідальності суддів варто віднести

найперше те, що вона виступає додатковим юридичним обов'язком, який виникає за умови, що судді вчиняють правопорушення. З іншого боку, юридична відповідальність суддів є гарантією реалізації ними інших юридичних обов'язків. Юридична відповідальність, як юридичний обов'язок, може й не виникати, за умови належної реалізації суддями норм права (формальної підстави юридичної відповідальності) та відсутності фактів вчинених суддями правопорушень (фактичної підстави юридичної відповідальності) (С. 518-603).

Звертає на себе увагу й те, що рецензована монографія містить понад 1800 посилань на джерела, в основному наукові монографії та статті вітчизняних та зарубіжних авторів, а також низку законодавчих актів та документів, що стосуються правового статусу суддів.

Таким чином, можна стверджувати, що монографія В. Кравчука є цілісним, завершеним, актуальним дослідженням конституційних основ правового статусу суддів, яке стане в пригоді не лише фахівцям, що займаються проблематикою сучасного конституційного права та судоустрою, а й значно більш широкому колу читачів, яке включає в себе всіх тих, хто цікавиться питаннями розвитку вітчизняної правової думки.

Рецензована монографія становить значний науковий інтерес, може бути використана у навчальному процесі студентами юридичних спеціальностей, а також буде цікава тим, хто вивчає проблеми правового статусу суддів у цілому.